

פרשת השבוע

עורכים: אביעד הכהן, מיכאל ויגודה
עריכה לשונית: יחיאל קארה

פרשת מקץ, תשס"ד, גיליון מס' 149

"ואת גביעי גביע הכסף תשים בפי אמתחת הקטן"

בידוי ראיות וראיות המושגות באמצעים פסולים

אלישי בן יצחק*

מבוא

כנזכר לעיל, אחת מתחבולותיו של יוסף הייתה הניסיון לבדות ראייה ול"השתילה" בכליו של בנימין, כדי להפיל ולחרשעו בגנבה, כדברי המקרא:

ויצו את אשר על ביתו לאמר מלא את אמתחת האנשים אכל כאשר יוכלון שאת, ושים כסף איש בפי אמתחתו. ואת גביעי גביע הכסף תשים בפי אמתחת הקטן ואת כסף שברו, ויעש כדבר יוסף אשר דבר. הבקר אור, והאנשים שלחו המה וחמריהם. הם יצאו את העיר לא הרחיקו ויוסף אמר לאשר על ביתו קום רדף אחרי האנשים, והשגתם ואמרת אליהם למה שלמתם רעה תחת טובה. הלוא זה אשר ישתה אדני בו והוא נחש ינחש בו, הרעתם אשר עשיתם. וישגם, וידבר אליהם את הדברים האלה.

מתוך מעשהו זה של יוסף, אני מבקש לעמוד בקווים כלליים על עקרונות המשפט העברי המתייחסים לבידוי ראיות מצד אחד והשגתן בדרכים פסולות מצד שני.

סוגיית ההודאות וראיות שהושגו שלא כדין מהווה נדבך חשוב בהליך המשפטי. השופט ברק (כתוארו אז) הגדיר את הסוגיה כנוגעת "בשורשיו ובעצביו של ההליך הפלילי, המשקף את

פרשתנו מגוללת את הדרמה המתחוללת בעקבות מפגש יוסף ואחיו, המציג התנהגות דואלית של יוסף. מצד אחד, הוא מתכחש לאחיו, מעמיד פני שליט נכרי שאינו מבין את לשונם, ומעמידם בניסיונות שונים ומשונים, כגון האשמה בריגול¹, מאסרו של שמעון², ובקשתו מהם להביא את אחיהם בנימין למצרים³. לשיא מגיע יוסף בהטמנת גביע הכסף שלו בין כליו של בנימין, תוך ניסיון לבידוי ראיות במגמה "להפיל" אותו⁴. מצד שני, מתגלה יוסף האנושי המכבד את אחיו, מזמינם לסעוד בארמונו ושותה עמם לשכרה⁵, משיב להם את כספם, ולבסוף מביע את רגשותיו ומפגין שאינו יכול לשאת את כאב המפגש עמם, ועל אף היותו משנה למלך, פורש לצד ובוכה⁶. מניעיו הנפשיים, הפסיכולוגיים והחינוכיים של יוסף טרדו את מנוחת פרשני המקרא, והם ביקשו, כל אחד בדרכו שלו, ליתן טעם להתנהגותו זו של יוסף⁷.

* עו"ד אלישי בן יצחק, המרכז להוראת המשפט העברי ולימודו, מכללת "שערי משפט".

¹ בראשית מב, ח.

² שם מב, כד.

³ שם מב, כ.

⁴ שם מד, ב.

⁵ שם מג, לג-לד.

⁶ שם מב, כד; מג, לא.

⁷ יש שראו במעשי יוסף משום תוכחה: בראשית רבה צג, י; חגיגה ד, ב. אך יש שראו בהתנהגותו של יוסף רצון לממש את חלומותיו: הרמב"ן לבראשית מב, ט; הנצי"ב מולו"ז"ן, העמק דבר, בראשית, שם.

ולעומתם יש שראו במעשי יוסף ניסיון לתקן את אחיו: אברבנאל לבראשית מב; ר' יצחק עארמה, בספר עקידת יצחק, בראשית, שער שלושים, שאלה רביעית. וראה עוד: א' יעקבסון, "העוד אבי חי? – המפתח להתנהגות יוסף", מגדים יד (סיוון תשנ"א), עמ' 27; י' בן-נון, "הפילוג והאחדות: כפל הטעות המרה והלם הגילוי", מגדים א (ניסן תשמ"ו), עמ' 20.

ופקפוקים, ומשתמיט מן הדין, אי אפשר לו [לצד שכנגד] לעשות כן.

לאור כל זאת, תמוהה פסיקתו של המהרי"ח, ר' יוסף חיים בן אליהו אל-חכם (בגדד, המאה הי"ט)¹³, הידוע יותר בכינויו "בן איש חי", ולפיה מותר עקרונית לזייף מסמך כדי למנוע מאדם אחר לעבור על איסור שמן התורה (נידונו היה הצעה שהועלתה לבדות צוואה כדי למנוע חלוקת ירושה על פי הדין האזרחי, הסותר דין תורה). ואלה דבריו:

ודאי שרי [=מותר], ואין בזה חשש "מדבר שקר", דאמרו רבותינו ז"ל: משנים מפני דרכי השלום¹⁴. והא עדיפא [=וזה עדיף], להקים דגל התורה. ואין לך שלום גדול מזה... אך ודאי צריך לשקול בפלס משפט העניינים, ואין לעשות היתר זה בכל גוונא. וישימו יראת השם על פניהם. ותחילת הכל, יהיו רואים היטב את הנולד... ועל הכל צריך עצה. ויתיישבו בדבר בחכמה ובתבונה ובדעת.

אמנם הוא מסייג מאוד את דבריו, ומזהיר מפני שימוש גורף בהם, ואף על פי כן הם תמוהים מאוד, משום שבניגוד לדברים הנחרצים שעלו מן המקורות שהובאו לעיל, יש בהם לכאורה כדי להצדיק בידוי ראיות כל אימת שהצד השני נוהג שלא כדין.

מדבר שקר תרחק

ולא זו בלבד שאסור לבדות ראיות ולזייף מסמכים, גם אם הדבר נעשה כדי להשיג תוצאה צודקת כשלעצמה, אלא שאסור גם לתחבל תחבולות חמורות פחות, וזאת בגלל הציווי "מדבר שקר תרחק" (שמות לא, א), כמו שנאמר בתלמוד¹⁵:

מנין לשלושה שנושים מנה באחד, שלא יהא אחד בעל דין ושניים עדים, כדי שיוציאו ממנו ויחלוקו? תלמוד לומר: "מדבר שקר תרחק".

כלומר, אסור לשלושה נושים להתחלק לשתי חבורות, האחד תובע והשניים האחריים נעשים עדים, כדי להבטיח את השבת כספם, אף על פי שאין ספק שהאמת עמהם, משום שנאמר בתורה "מדבר שקר תרחק", והאמת לאמיתה היא: שלושתם תובעים¹⁶.

אף אסור להעמיד פנים בניסיון לחלץ הודאה מן הצד שכנגד. וכן פסק הרמב"ם¹⁷:

הצורך לחשוף את האמת מזה ואת הצורך להגן על האינטרסים הראויים של הנאשם מזה⁸. דיון בסוגיה זו מעורר שאלות יסוד מהותיות: מהו האינטרס שידו על העליונה? האם גילוי האמת והעגשת העברייני עדיפים או שמא השמירה על זכויות האדם ועמידה בכללי התנהגות ראויים של כבוד האדם? אך, כאמור, תחילה ניתן את דעתנו לשאלת בידוי ראיות.

בידוי ראיות

הטמנת הגביע באמתחת בנימין היא ודאי מעשה פסול, שהרי אין כל ספק שאסור לבדות ראיה לעברה שלא הייתה ולא נבראה. אבל נשאלת השאלה: מה דינו של עברייני שידוע שעבר עברה, אלא שאין ראיה קבילה שתוכיח את אשמתו בבית המשפט? היש היתר לבדות ראיה כדי להגיע לתוצאה שברור שהיא התוצאה הנכונה והצודקת?

בעניין זה, אם כי בהקשר האזרחי ולא בהקשר הפלילי, פוסק הרמב"ם⁹ בעקבות התלמוד¹⁰:

תלמיד שאמר לו רבו: יודע אתה שאם נותנין לי כל ממון העולם איני משקר. מנה יש לי אצל פלוני, ויש לי עליו עד אחד [אבל על פי ההלכה אין די בכך שכן "על פי שניים עדים יקום דבר"]¹¹, לך והצטרף עמו. אם נצטרף, הרי זה עד שקר [והלוא ציוותה התורה: "לא תענה ברעך עד שקר" (שמות כ, יב)].

מכאן שבידוי ראיה אסור גם כשהמטרה היא להגיע לתוצאה אמת.

הרשב"א¹¹ נשאל אם היתר שניתן לאדם בנסיבות מסוימות לעשות דין לעצמו כולל גם היתר להעלות טענות שקריות או לזייף מסמכים, ובלבד שתושג מניעת העוול? והשיב:

חס ליה לזרעיה דאברהם דלימא שיקרא [=חס לו לזרעו של אברהם שיאמר שקר]. דכתיב: "שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב"... אלא ודאי שנוי השקר ואהוב האמת, ואין תמורתו כלי פז.

בדרך דומה השיב ר' ישראל איסרליין (אשכנז, המאה ה"ט)¹²:

דרשו חכמים והזהירו שלא לבקש תחבולות ומרמה כדי להוציא את שלהם מן הדין. כל שכן וכל שכן שאין לחשוב מחשבות און ועקלקלות כדי להחזיק בשל חברו שאין לו בו דין ומשפט. וכל המבקש תואנות

¹³ שו"ת תורה לשמה, סימן שעא.
¹⁴ על כלל זה, ראה י' שפירא, "שקרים לבנים ושקרים אחרים", פרשת השבוע, תולדות, תשס"א, גיליון מס' 3.
¹⁵ שבועות לא ע"א.
¹⁶ וראה שו"ת איגרות משה, יורה דעה, חלק ג, סימן קלג, שאסור לנקוט תחבולות מסוג זה לא רק בהליכים משפטיים אלא גם בהליכות מסחר, משום שיש בדבר גנבת דעת.
¹⁷ רמב"ם, הלכות עדות, פרק יז, הלכה ו, על פי שבועות לא ע"א. וכן נפסק גם בטור ובשולחן ערוך, חו"מ, סימן כח, סעיף א.

⁸ בג"צ 249/82, משה ועקנין נ' בית הדין הצבאי לערעורים, פ"ד (ז) 393, בעמ' 421-422.
⁹ רמב"ם, הלכות עדות, פרק יז, הלכה ה.
¹⁰ שבועות לא ע"א. וכך פסק גם הרמ"א בהגהותיו לשולחן ערוך, חו"מ, סימן כח, סעיף א: "ואסור לאדם להעיד בדבר שאינו יודע, אף על פי שאמר לו אדם שיוודע בו שאינו משקר".
¹¹ שו"ת הרשב"א, חלק ג, סימן פא.
¹² תרומת הדשן, חלק השו"ת, סימן שו.

ואף על פי שנאסר להשיג ראייה תוך הכמנת עדים, מכל מקום אין בדבר כדי לפסול ראייה שהושגה באמצעות הכמנת עדים שלא כדין.²⁴

למסקנה דומה הגיעו בתי הדין הרבניים²⁵ גם בקשר לראיה שהושגה תוך פגיעה בפרטיותו של האדם²⁶; אף אם הפגיעה בפרטיות הייתה שלא כדין אין בכך כשלעצמו כדי לפסול את הראיה.

“פירות העץ המורעל” במשפט הישראלי

בשיטות משפט בנות ימינו, יש שתי גישות מרכזיות בסוגיית בידוי ראיות או שימוש בראיות שהושגו במרמה או בתחבולה כדי להרשיע עבריינין.

הגישה הראשונה היא גישת המשפט האמריקני שבה מכונה סוג זה של ראיות “פירות העץ המורעל”. לפי גישה זו, יש למנוע מן המשטרה ומשלטונות החקירה השגת ראיות בדרכים לא כשרות, אף אם מטרתן להביא להרשעת עבריינין שאין דרך אחרת להרשיעו בדין. לכן, אם מתברר שהושגה הראיה במרמה, לא יסתמך עליה בית המשפט.

לפי הגישה השנייה, המקובלת במשפט האנגלי, ניתן לקבל ראיה רלבנטית אף אם הושגה במרמה או בתחבולה, אלא שניתן להפחית ממשקלה בנסיבות מסוימות.²⁷

המשפט הישראלי לא אימץ את דוקטרינת “פירות העץ המורעל”, כעולה מדברי השופט אלון (כתוארו אז):

במערכת המשפט בישראל הלכה מקובלת היא, שאין עליה עוררין, כי ראיה, שכשרה ומהימנה היא כשלעצמה אך הושגה באמצעים פסולים ובלתי חוקיים, קבילה היא, ולבית המשפט אין שיקול דעת לפסלה...

אמנם השמיע בית משפט זה אזהרות לגורמים המוסמכים על זלזולם בהוראות החוק והנחיות בית המשפט בדרך גביית ראיות, ולעיתים תוך השמעת איום

אמר לו: בוא ועמוד עם העד, ולא תעיד, כדי שיראה הלווה ויפחד, ויעלה על דעתו שאתם שני עדים, ויודה מעצמו - הרי זה אסור לעמוד ולהראות שהוא עד, אף על פי שאינו מעיד. ועל זה וכיוצא בו, נאמר: “מדבר שקר תרחק”¹⁸.

ראיה שהושגה באמצעים פסולים

עד כה ראינו שאסור לבדות ראיה גם אם מטרת הבידוי היא השגת תוצאה התואמת את האמת העובדתית. עתה נדון בשאלה: מה דינה של ראיה כשרה שהושגה באמצעים פסולים? המשנה¹⁹ דנה בהכשלת אדם בעברה לצורך הרשעתו, וזה לשונה:

כל חייבי מיתות שבתורה אין מכמינין [=מסתירים] עליהם [עדים], חוץ מזו [היינו המסית והמדיח אחרים לעבודה זרה]... אם היה [המסית] ערום [=פיקח], מכמינין לו עדים מאחורי הגדר... העומדין מחוץ לגדר מביאים אותו לבית דין.

והתלמוד מפרש את טיבה של “הכמנה” זו²⁰:

מדליקין לו את הנר בבית הפנימי, ומושיבים לו עדים בבית החיצון, כדי שיהו רואין אותו²¹ ושומעין את קולו, והוא אינו רואה אותן. והלה אומר לו: אמור מה שאמרת לי ביחוד [=כשהיינו לבדנו], והוא אומר לו... העדים ששומעין מבחוץ מביאין אותו לבית הדין²².

מדברי המשנה יש מי שהסיק שאין להכמין-להטמין עדים ולהכשיל אדם בעברה אלא במקרה הקיצוני והחריג של עבריינין שמסית ומדיח אחרים לעבודה זרה שהיא אחת משלוש העברות החמורות ביותר. אבל אין לעשות כן כדי להפלייל חשוד בעברה אחרת. אפשר שהסיבה לכך היא משום שתחבולה זו עצמה כרוכה באיסור של הדחת אדם לביצוע עברה²³.

¹⁸ לגישה שונה, ראה: שו”ת חוות יאיר, סימן קלו; שו”ת יהודה יעלה, חו”מ, סימן קפו.

¹⁹ סנהדרין ז, י.

²⁰ סנהדרין סז ע”א.

²¹ האמנם יש צורך שיראו העדים את העבריינין, דבר שאינו נזכר במשנה במפורש, כדי להרשיעו, או שמא די בשמיעת קולו? לפי אחד מפרשני התלמוד, אין צורך בדבר, אלא אם כן העדים אינם מכירים את העבריינין היכרות קרובה ואינם מסוגלים לזהותו על פי קולו בלבד: “נראה...דהכא מיירי [=שכאן, כאשר מצרכים גם ראיה, מדובר ב]שהוא איש נכרי ואין מכירים אותו עד שיראו אותו. דאם היה להם בו טביעת עינא ומכירין את קולו, היה סגי [=דין] שישמעו, ולא היו צריכים לראות [סנהדרין קטנה, למסכת סנהדרין סז ע”א, ד”ה “מדליקין לו את הנר”]. והשווה לעניין זה, א’ וולף, “והידיים ידי עשו? – זיהוי על פי קול”, פרשת השבוע, תולדות, תשס”ד, גיליון מס’ 146.

²² ראה עוד ירושלמי: סנהדרין, פרק ז, הלכה יג; יבמות, פרק טז, הלכה ו.

²³ אמנם לא מצאנו הסבר זה בדברי מפרשי התלמוד הקלסיים, אך כך הציעו: א’ קירשנבאום, “המלכוד וההדחה לדבר עבירה בהלכה היהודית”, דיני ישראל 15 (תשמ”ט-תש”ן), עמ’ סג ואילך. וראה גם הערת העורך על מאמרו של הרב ש’ דיכובסקי, “האוננות סתר”, תחומין יא (תש”ן) 299, עמ’ 302-303, הערה 2. כאמור, הסבירו

מפרשי התלמוד את הבעיה הכרוכה בהכמנת עדים בדרך אחרת, והיא: היעדר התראת העבריינין, לצד העובדה שהעבריינין אינו מתיר עצמו למיתתה. ראה ביתר הרחבה, קירשנבאום, עמ’ נח-סג.

²⁴ והשווה מנחת חינוך, מצווה תסב, שעולה מדבריו שכוונת המשנה אינה שאסור להטמין עדים בשאר עברות, אלא שאין מצווה לעשות כן, מה שאין כן במסית ומדיח לעבודה זרה, שמצווה לעשות כן בשל חומרת מעשהו. וכך עולה גם מלשון הרמב”ם, הלכות עבודת כוכבים, פרק ה, הלכה ג: “המסית... מצווה להכמין לו. כל חייבי מיתות שבתורה, אין מכמינים עליהם, חוץ מזו”. לפי זה, אין ללמוד מדין זה שראיה שהושגה בדרכים פסולות כשרה, כי לפי גישה זו, השגת ראיה בדרך של הכמנת עדים אינה פסולה.

²⁵ ראה תיק מס’ 2408/שנ (ת”א), פד”ר יד, עמ’ 289, ובערעור של בית הדין הרבני הגדול בתיק שנ743/74, פד”ר יד, עמ’ 321.

²⁶ וראה עוד א’ בן-שלמה, “כבוד האדם מול שלום הציבור בהשפלת האסיר”, תחומין יז (תשנ”ז), עמ’ 144, הסובר “שאין הגבלה בדרכי השגת ראיות נגד עבריינין בעבירות חמורות, בניגוד לסטנדרט המקובל...”.

²⁷ לניתוח השוואתי, ראה א’ הרנון, “ראיות שהושגו שלא כדין: מבט השוואתי”, ספר לנרדי, תשנ”ה, עמ’ 983.

שלא כדין³³. רוחות שיטת "פירות העץ המורעל" החלו מנשבות אף בארצנו. ואכן, עדיין לא אמר בית המשפט העליון את דברו בעניין המפגש שבין השגת ראיות באמצעים פסולים לבין כבוד האדם. אך כבר ניתן למצוא את ניצני אימוץ דוקטרינת "פירות העץ המורעל" בערכאות הנמוכות יותר.

כך, למשל, נאמר באחד מפסקי הדין³⁴:

עם חקיקת חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו, קמה ההצדקה לפסילתן של ראיות שהושגו תוך הפרה של זכויות יסוד חוקתיות.

ובמקום אחר נאמר³⁵:

חוק יסוד כבוד האדם וחירותו חיזק את זכויות הנאשם וייתכן כי הוא אף מאפשר את התרופה החוקתית של פסילת ראיות שלא הושגו כדין, ברם, יש לנקוט בתרופה זו רק במקרים חמורים ונדירים בהם הפגם שנפל בהשגת הראיות היה כרוך בפגיעה קשה, בזכות חוקתית.

אך מנגד קיימת תפיסה³⁶ אחרת כי את:

דוקטרינת העץ המורעל יש להחיל באמצעות חקיקה, שכן יש באימוצה כדי לשנות באופן בסיסי חלק מדיני הראיות. כאשר סבר המחוקק כי יש להגן על ערכים חברתיים מסוימים בדרך של פסילת ראיות שהושגו שלא כהלכה, עשה זאת במפורש, אף כי גם זאת באופן מסויג.

אחרית דבר

כפי שראינו, מחד גיסא המשפט העברי מחמיר מאוד בכל מה שנוגע לבידוי ראיות, אך מאידך גיסא אין הוא פוסל ראיה כשרה רק משום שהושגה בדרכים פסולות. אם נעברה עברה בדרך השגת הראיה, יצטרך מי שנהג שלא כדין לתת את הדין על מעשהו, אך אין בזה כשלעצמו כדי לפסול את הראיה.

על אפשרות פסילת ראיות שהושגו בדרך זו... אך הדברים לא יצאו מכלל אזהרה, וההלכה הפסוקה היא, שאמצעים פסולים... לשם השגת ראיה כשרה כשהיא לעצמה אינם פוסלים את הראיה²⁸.

במקום אחר הסביר השופט ויתקון מדוע יש להתיר לחוקר לנקוט בתחבולות לצורך חקירת פושע²⁹:

עלינו להתחשב בקשיים שהמטרה נתקלת בהם במלחמתה בפשע, ובפרט במלחמתה בפשע המאורגן, שמבצעיו הם בריונים ואנשי העולם התחתון. אין אני אומר שבמלחמה זו כל האמצעים כשרים, אך אין אני גם מוכן להיתמם ולדרוש מן החוקרים שלא ישאלו שאלות מכשילות או שלא ישתמשו במה שנקרא "תחבולות". חקירתו של פושע אינה משא ומתן בין שני סוחרים שלווים והגונים המנהלים את עסקם על בסיס אמון הדדי מרבי... מחוקר משטרה המשתדל לדובב חשוד... אין אני דורש "הגינות" כזאת... זכותו וחובתו של חוקר להשתמש באמצעים סבירים כדי להשיג מהנחקר ידיעה.

אולם כאן מתעוררת השאלה: האמנם כל האמצעים כשרים? האם יעשה כל חוקר כטוב בעיניו, עד שלית דין ולית דיין?

השופט חיים כהן, שהיה ער לבעייתיות שבהענקת כוח מופרז לחוקרים, ניסה לתחום את גבולות השימוש בראיות מסוג זה, וביקש להציב רף בפני העוסקים במלאכת החקירה³⁰:

תנאי בל יעבור לכל מלחמה בפשע הוא שהלוחמים יהיו שומרי החוק ויקפידו על קלה כחמורה בפעולתם שלהם; ובמידה שהם מזלזלים או מתרשלים בקיום מצוותיהם כלפי האזרחים הנלכדים ברשתם, בה במידה גורמים הם כמו ידיהם להכשרת הפשע ולהגברתו. והדברים פשוטים.

עם זאת, כאמור, במשפט הישראלי הנטייה היא להעדיף את שאלת משקלן של הראיות על פני שאלת קבילותן³¹, ולעתים מביאה השגת ראיות שלא כהלכה להפחתת משקלן של העדויות עד לאפס³².

עם חקיקת חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו, התחזקה הטענה שהגיעה העת לשינוי המצב המשפטי בעניין ראיות שהושגו

²⁸ ד"ר 9/83 בית הדין הצבאי לערעורים ו' ועקנין, פ"ד מב(3) 837, בעמ' 853.
²⁹ ע"פ 243/74, 216/74 גר כהן נ' מדינת ישראל, פ"ד כט(1) 340.

³⁰ ראה ע"פ 559/77 משה מאירי נ' מדינת ישראל, פ"ד לב(2) 180, עמ' 182-183.

³¹ ראה: דנ"פ 4342/97 מדינת ישראל נ' סולימאן אל עביד, פ"ד נא(1) 736, 840; ע"פ 1275/95 נסים נ' מדינת ישראל, פ"ד נא(5) 359, 363; ע"פ 6147/92 מדינת ישראל נ' כהן, פ"ד מח(1) 62, 80; ע"פ 5614/92 מדינת ישראל נ' מסיקה, פ"ד מט(2) 669, 680-681.

³² ראה ע"פ 559/77 (הנוכח לעיל, בהערה 30); מ' בן-זאב, "ראיות שהושגו שלא כהלכה – האמנם נפרצה הדרך לעקרונות הפסילה?", הפרקליט לב (תשל"ח), עמ' 466.

³³ ראה ע' גרוס, "כלל פסילה חוקתי – האם יש לו מקום בישראל?", משפטים ל (תשנ"ט), עמ' 145; א' הרנון, "ראיות שהושגו שלא כדין – האם נשתנה המצב המשפטי בעקבות חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו?", מחקרי משפט יג (תשנ"ו), עמ' 139.

³⁴ ת"פ (נצרת) 511/97, מדינת ישראל נ' עדנאן עורה, פורסם במאגר המשפטי של נבו.

³⁵ ת"פ (שלום, י-ם) 4012/95, מדינת ישראל נ' שמואל סיטרין, פורסם במאגר המשפטי של נבו.

³⁶ ת"פ (ת"א) 40250/99, מדינת ישראל נ' מוניר בן קאסם בדיר, פורסם במאגר המשפטי של נבו.